

Григорук Н.А.

*кандидат історичних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

ЗОВНІШНЯ І КОЛОНІАЛЬНА ПОЛІТИКА ІСПАНІЇ У XVII–XVIII СТ.

На межі XVI–XVII ст. іспанським Габсбургам належали величезні території як у Європі (Іспанія, Португалія, Нідерланди, Міланське герцогство, Неаполітанське королівство), так і поза її межами (значна частина Північної і Південної та Центральна Америка, Філіппіни і дрібніші володіння в різних куточках світу). Проте з початку XVII ст. міжнародне становище Іспанії з кожним наступним десятиліттям ставало дедалі гіршим. У 1609 р. виснажена війною Іспанія змушена була піти на перемир'я з Голландією на 9 років. Перемир'я визнавало утворення *de facto* нової держави з колишніх іспанських володінь.

У 1621 р. іспано-голландська війна відновилася. Разом з тим, Іспанія підтримала імператора Священної римської імперії у Тридцятилітній війні. Іспанська армія зазнавала невдач у Фландрії, а голландський флот отримав перемогу в Атлантиці й в 1630 р. взяв місто Пернамбуку в Бразилії. Натомість у Німеччині біля Нордлінгена в 1634 р. іспано-імперські війська розбили шведську армію. Це призвело до вступу у війну Франції і початку в 1635 р. іспано-французької війни, причому французи вели воєнні дії на південь від Піренеїв. Тільки в 1638 р. французька армія була витіснена на свою територію.

1640 р. був вкрай тяжким для Іспанії. Коли цього року війна з Францією відновилася і в Каталонії були розквартировані іспанські війська, Каталонія повсталала, а спроби придушення не вдалися.

У 1642 р. Каталонія попросила захисту у Франції, і туди увійшли французькі війська. Тоді ж у грудні 1640 р., скориставшись послабленням Іспанії, Португалія проголосила свою незалежність, а у 1643 р. завдала величезного психологічного удару і порятунком для Іспанії у таких умовах був би тільки мир.

У 1648 р. за Мюнстерським миром Іспанія тепер вже *de jure* визнала незалежність Нідерландів. Проте з Францією Іспанія воювала за панування в Південних Нідерландах до 1659 р., коли було укладено Піренейський мир, за яким Франція отримала низку прикордонних територій у Піренеях (Руссільйон) і в Нідерландах (Артуа). За договором передбачався також шлюб французького короля Людовіка XIV з іспанською принцесою Марією-Терезою. За іспанськими законами право на корону належало не тільки дочці короля, але й її чоловіку. Тому Іспанія вимагала, щоб Марія-Тереза зреклася права успадкування будь-яких володінь іспанської корони. Французи, які мріяли про іспанську спадщину, погодилися за умови виплати приданого Марії-Терезі в 500 тис. іспанських крон за три рази в чітко визначені терміни, в тому числі в день укладення шлюбу. Оскільки в день укладення шлюбу виплата не

відбулася, то Франція отримала на майбутнє привід для претензій до іспанської корони.

Такий, привід з'явився уже в 1667–1668 рр., коли Франція спробувала силою захопити Південні Нідерланди. Відповідно до т. зв. деволуційного права провінції Барабант, діти від другого шлюбу не мали права на успадкування. Дружина Людовіка XIV Марія-Тереза була єдиною дочкою Філіпа IV, а новим королем став його син від другого шлюбу Карл II. Ця обставина і дала привід Людовіку XIV вимагати передачі Нідерландів Марії-Терезі. Позиція Англії, Голландії, Швеції змусила Францію припинити війну і укласти мир в Аахені. Франція зберегла за собою захоплені Лілль і Дуе.

У 1672 р. Іспанія була втягнута у війну Франції з Нідерландами. На боці останньої. І знову невдача. За Німвегенським миром 1678 р. Франція отримала від Іспанії Франш-Конте (Бургундія) і відбувся обопільний франко-іспанський обмін територіями в південній Фінляндії. Отже, під тиском Франції слабкість Іспанії стає дедалі очевиднішою. Іспанія не може чинити гідного опору навіть при обороні своєї власної території, не говорячи вже про її володіння в Європі.

Оскільки у Карла II не було прямих спадкоємців, то виникло питання про успадкування престолу і розподіл іспанської монархії. Тому європейські монархи заздалегідь домовилися стосовно розподілу володінь. Але Карл II заплутав усі їхні розрахунки. У своєму заповіті він оголошував своїм наступником на іспанському престолі онука Людовіка XIV принца Філіпа Анжуйського. Це рішення могло призвести до утворення об'єднаної франко-іспанської монархії, яка за своїм потенціалом могла тоді стати справжньою наддержавою.

Такі, перспективи аж ніяк не влаштовували інші держави, і у вересні 1701 р. в Гаазі Англія, Нідерланди, Священна римська імперія, Данія, Португалія уклали союз проти Франції. Коаліція своїм претендентом на престол висунула кандидатуру ерцгерцога Карла Габсбурга, який за підтримки англійського флоту висадився в Іспанії і проголосив себе королем. Воєнні дії т. зв. «війни за іспанську спадщину» розгорнулися в Іспанії, Нідерландах, Німеччині, Італії, в колоніях і на морях. Для Іспанії і Франції війна виявилася виснажливою і невдалою. Згідно з Утрехтським (квітень 1713 р.) і Раштатським (березень 1714 р.) мирними договорами, Філіп V Бурбон все ж зберіг іспанську корону, але за умовами відмови його спадкоємців від права на французький престол. Іспанія втратила великі території: австрійські Габсбурги отримали Південні Нідерланди (Бельгію), Міланське герцогство, Неаполітанське королівство; Савоя отримала острів Сицилію; Англія перебирила до своїх рук Гібралтар, острів Менорку та право продавати рабів до іспанських колоній в Америці. Результати війни засвідчували, що Іспанія перетворилася на об'єкт боротьби між сильними європейськими державами за право володіння частиною великої іспанської колоніальної системи, яку послаблена метрополія вже не могла втримати в своїх руках.

За період правління Філіпа V (1700–1746) Іспанія майже безперервно брала участь у багатьох війнах і дещо повернула (Парму, П'яченцу, Тоскану, Неаполітанське королівство), проте повернути собі статус великої держави не

вдалося. За Карла III (1759–1788) Іспанія взяла участь у Семилітній війні (1756–1763), вступивши в неї у 1762 р. на боці Франції проти Англії, яка виявилася у цій війні повним тріумфатором. Іспанія змушена була поступитися їй Флорідою, але натомість отримала від Франції Західну Луїзіану і грошову компенсацію.

Наприкінці XVIII ст. Іспанія взяла участь у ще декількох значних конфліктах. У 1779 р. Іспанія виступила на боці США і Франції проти Англії. Це була вдала воєнна кампанія, й Іспанія зуміла витіснити англійців з Гондурасу і Богамських островів і повернути собі Флориду і Менорку. Участь у війні проти революційної Франції в 1792–1794 рр. була невдалою для Іспанії, і за рятівним для неї Базельським миром 1795 р. вона поступилася Франції тільки колонією Санто-Домінго (східна частина острова Гаїті). Проте мир для Іспанії тривав недовго – вже в серпні 1796 р. Іспанія уклала з Францією Сан-Ільдефонський договір про наступальний і оборонний союз. І вже через декілька тижнів після цього вона розпочала війну проти Англії, у результаті якої було порушено зв'язки з колоніями в Америці, що завдало великої шкоди іспанській економіці.

Як відомо, Іспанія ще в 20–30-х рр. XVI ст. в Америці завоювала Мексику, Перу, Чилі, північну частину Південної Америки, а в другій половині XVI ст. захопила Філіпінські острови. Іспанія перетворилася на світову державу, володіння якої були розташовані в обох півкулях. Наприкінці XVIII ст. в іспанських колоніях тільки Нового Світу було близько 13 млн. населення, в т. ч. 7,5 млн. індіанців, 500–600 тис. негрів-рабів, 1–1,5 млн. креолів і 3–4 млн. метисів і мулатів.

Основою колоніальної системи іспанських володінь було захоплення земель і кріпосницька експлуатація місцевого населення. Основна маса доходів, яку іспанський уряд отримував з Америки, являла собою відрахування від дорогоцінних металів, які добувалися в колоніях, а також численних податків і мит. За три століття панування (XVI–XVIII ст.) Іспанія вивезла з Америки тільки золота і срібла на 28 млрд. доларів (у сучасних цінах). Економічний розвиток колоній був обумовлений інтересами метрополії, яка розглядала їх як джерело постачання дорогоцінних металів та продуктами плантаційного господарства. Заборони, регламентації, монополії, відсутність конкурентного середовища – все повинно було відповідати економічним інтересам Іспанії. Усі американські володіння були перетворені на закритий іспанський ринок.

Із самого початку експлуатації колоній виявилось, що Іспанія самотійно не в змозі, з одного боку, підтримувати закритість своїх володінь, а з іншого – забезпечити їх необхідними промисловими товарами, та й іншим, що колонії потребували. Тому Іспанії довелося звертатися до європейських держав за допомогою, тим більше, що в XVII ст. вона переживала дуже серйозну економічну кризу. Голландці, англійці, французи, італійці дедалі частіше і частіше мали відношення до вантажів, що йшли через океан. За свідченнями одного власника корабля в 1699 р. «іспанці Америки, яким галіони не доставляють і половини необхідних товарів, були дуже раді, що іноземці їм їх привозять». Тільки в 1778 р. королівським указом ситуація кардинальним

чином змінилася – було оголошено вільну торгівлю між Америкою і тринадцятьма (до цього тільки двома) портами Іспанії. У результаті цього обсяги торгівлі між метрополією і колоніями дуже сильно зросли, а це, в свою чергу, сприяло зміцненню впливу і контролю Іспанії на свої заморські володіння.

Таким чином, зовнішня політика Іспанії протягом XVII–XVIII ст., як правило, була недалекоглядною і не відповідала економічним і військовим можливостям слабнучої держави. Тридцятилітня війна усунула Іспанію, як велику державу зі сцени європейської політики, а війна за іспанську спадщину стерла надії повернути статус великої держави. Наприкінці XVIII ст. Іспанія ще не стала другорядною за впливом державою тільки завдяки наявності найбільших у світі колоніальних володінь. Але це було, як показали наступні події, тільки питання часу.

Список використаних джерел:

1. Ивонина Л. И. Война за наследство в Испании / Л. И. Ивонина // Вопросы истории. – 2009. – № 1. – С. 3–20.
2. История Испании и Португалии / Сост.: С. Шумов., А. Андреев. – М., 2002. – 400 с.
3. История Европы: В 8 т. – Т.4. – М., 2000.
4. Краткая история Испании и Португалии. – М., 2002.
5. Пономарев М., Смирнова С. Новая и новейшая история стран Европы и Америки: Практическое пособие: В 3 ч. / М. Пономарев, С. Смирнова. – М., 2000. – Ч. 2.

Дзюбінська В.Ю.

студентка,

*Вінницький державний педагогічний університет
імені М.М. Коцюбинського*

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ КОНСЕРВАТИВНИХ УРЯДІВ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ 1979-1990 РР.

Протягом останніх десяти років в Україні суттєво збільшився інтерес істориків і політологів до вивчення соціальної політики Великої Британії періоду М. Тетчер. Було захищено дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук С.Г. Головка [1], Ю.В. Панченко [2] та опубліковано ряд статей на дану тематику.

Джерельна база з теми соціальна політика консервативних урядів Великої Британії 1979-1990 рр. охоплює широке коло документів. Проте, джерела не мають усталеної класифікації. Це створює певні перепони для їх опрацювання, але й відкриває широке поле для нових пошуків.

В даній статті автор ставить завдання запропонувати класифікацію джерел за критеріями їх походження та цільового призначення.